

Алексєєнко Інна Іллівна, к.е.н., доцент
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця, м. Харків

СТАН ПРОЯВУ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Ризик це явище, яке нерозривно пов'язане з будь-якою активністю. Не ризикує, той хто нічого не робить. І, навіть, в цьому випадку має місце ризик невпевненості відносно майбутнього. Особливого значення ризик набуває в процесах реалізації економічних активностей, очікуваним результатом виконання яких, найчастіше, є прибуток. В даному випадку ризик проявляється у ймовірності недоотримання його передбачуваного рівня, або втрати у повному обсязі з понесеними збитками за результатами діяльності. Причини, що зумовлюють прояв ризику можуть бути очікуваними, або навпаки, невизначними; що виникають в зовнішньому та внутрішньому середовищі. Відповідно, є частково оцінюваними та контрольованими. Результати оцінки стають підґрунтям вибору альтернативного рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового ефекту.

Головним осередком виникнення ризиків загалом є стан економіки країни, де реалізуються активності. Основним з них є системний ризик, який відтворює «ефект доміно» у діяльності суб'єктів господарювання різних галузей економіки. Системний ризик – це ризик зараження, який виникає в умовах фінансової кризи як наслідок його концентрації в певному секторі економіки і може безпосередньо впливати на решту виробничих секторів, що входять до нього. Можемо додати, що наслідки системного ризику, який виник в економіці країни в цілому, надалі проявляється в роботі суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності.

Метою роботи є визначення стану прояву системних ризиків в економіці України. Унаслідок широкомасштабної агресії росії проти України значно зріс рівень усіх ризиків, які впливають на стабільність фінансової системи. Втрати ВВП України в 2022 році будуть суттєвими. Інфляційний тиск залишається значним через виведення з ладу об'єктів виробничої та транспортної інфраструктури, вищі виробничі витрати. Відповідно значно

зростає обсяг бюджетних витрат на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки [1]. Такий стан відповідно поки і надалі буде загострюватись проявом ризикових явищ. Тому потребує постійного моніторингу та контролю.

В практиці ризик-менеджменту інвестиційних проєктів, при оцінювання ризиків одним з показників використовують β -коефіцієнт, що є мірою визначення волатильності або систематичного ризику цінного паперу порівняно з ринком в цілому. Математично β -коефіцієнт визначає кореляцію між темпами змін індексів фондового ринку з темпами дохідності окремого виду акцій. Односпрямований їх рух, наприклад коли $\beta > 1$ означає, що акції окремої компанії працюють краще, ніж на ринку в цілому. Однак такі високі акції ВЕТА супроводжуються фактором високого ризику з можливістю того, що ціна може в будь-який момент впасти до середнього рівня поточного ринку.

Адаптувавши статистико-математичний інструментарій знаходження β -коефіцієнту, можемо застосувати його і для інших сфер оцінювання ризиків, а саме системного ризику окремих галузей економіки країни. В роботі авторів Коренюк П. І. та Чекалової Н. Е. запропоновано за допомогою β -коефіцієнту вимірювати коливання діяльності галузі по відношенню до результатів національної економіки, що є різновидом системного ризику, а саме галузевого [2, с. 90]. Тоді формула розрахунку галузевого ризику прийме вид:

$$\beta = \frac{COV(Y_{\text{ВВП}}; Y_{\text{галузі}})}{VAR(Y_{\text{ВВП}})}, \quad (1)$$

де COV – означає коваріацію темпів приросту ВВП країни і темпів приросту обсягів реалізованої продукції окремої галузі (вид економічної діяльності);

VAR – дисперсія (міра відхилення показника) темпів приросту ВВП;

$Y_{\text{ВВП}}$ – темпи приросту ВВП;

$Y_{\text{галузі}}$ – темпи приросту обсягів реалізованої продукції окремої галузі (вид економічної діяльності).

Показник $\beta = 1$ вважається адекватним для ринкової економіки. Показник $\beta < 1$ буде у стабільній галузі, для якої не характерні значні зміни. Показник $\beta > 1$ свідчатиме про значні зміни в галузі. Тому чим вище показник β , тим сильніше і галузевий ризик [2, с. 90].

У табл. 1 представлено результати визначення системного (галузевого) ризику економіки України в розрізі функціонування суб'єктів господарювання за окремими видами економічної діяльності на основі розрахунку β -коефіцієнту. За результатами значеннями β -коефіцієнту (табл. 1) можемо вказати, що його значення перевищує одиницю для таких видів економічної діяльності: сільське, лісове та рибне господарство; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість; оптова та роздрібна торгівля; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; професійна, наукова та технічна діяльність; освіта та надання інших видів послуг. За критеріями визначення галузевого ризику, відповідно, ці види економічної діяльності мають вищі ризики у порівнянні з іншими, але при цьому їх економічна активність також реалізується вищими темпами. Ступінь ризику пояснюють також значні динамічні зміни у темпах приросту їх обсягів реалізованої продукції. Так наприклад, для добувної промисловості темп приросту у 2020 р. показав падіння обсягів реалізації на 9 %, а у 2021 р. їх зростання на 63 %. Такі значні «сплески» волатильності показника вказують на ризики порушення стабільності їх діяльності.

Дорівнює одиниці значення β -коефіцієнту для виду економічної діяльності водопостачання; каналізація, поводження з відходами. Діяльність суб'єктів господарювання цього виду відповідає загальноекономічним темпам розвитку, а галузевий ризик ідентифікуємо, як середній. Майже до одиниці наближене значення β -коефіцієнту для виду діяльності із постачання електроенергії, газу та пари, і, відповідно, ризик також визначається як середній.

Низьким рівнем ризику та стабільністю функціонування характеризується діяльність суб'єктів господарювання за видами діяльності: будівництво, сфери інформації та телекомунікацій, фінансової та страхової сфер діяльності, операції з нерухомим майном, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.

Таблиця 1

Результати визначення β -коефіцієнту [розраховано автором за даними 3]

Вид економічної діяльності	Темпи приросту за роками, %											COV	VAR	β
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021			
ВВП	20	8	4	8	25	20	25	19	12	6	29	-	-	-
Сільське, лісове та рибне господарство	26	28	-1	32	69	11	13	16	6	9	51	0,009	0,008	1,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	37	-12	14	-5	21	30	32	16	-2	-9	63	0,015	0,008	2,0
Переробна промисловість	22	1	-5	8	24	17	24	16	-1	3	35	0,010	0,008	1,3
Постачання електроенергії, газу, пари	33	16	-1	3	20	35	11	14	3	28	48	0,007	0,008	0,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	19	-14	5	7	-4	22	26	19	5	1	37	0,008	0,008	1,0
Будівництво	22	28	-9	7	-3	20	31	36	23	13	21	0,004	0,008	0,5
Оптова та роздрібна торгівля	11	4	0	1	20	22	27	23	6	4	33	0,009	0,008	1,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	25	14	-2	-1	44	24	20	16	8	-7	17	0,009	0,008	1,2
Тимчасове розміщення й організація харчування	10	31	27	-25	28	29	30	30	22	-15	61	0,011	0,008	1,5
Інформація та телекомунікації	13	9	5	12	34	24	24	26	22	18	34	0,006	0,008	0,8
Фінансова та страхова діяльність	3	-1	-27	7	13	-9	4	27	8	11	16	0,005	0,008	0,7
Операції з нерухомим майном	8	39	-2	8	36	15	17	20	15	-4	21	0,005	0,008	0,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	13	9	-12	-3	29	33	19	16	4	-13	32	0,012	0,008	1,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	19	26	-3	12	23	12	26	23	29	-1	27	0,006	0,008	0,7
Освіта	6	15	6	-6	32	25	29	38	43	15	47	0,008	0,008	1,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	11	16	10	-14	39	29	28	46	86	123	50	-0,002	0,008	-0,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	49	80	55	22	-59	11	37	24	14	-18	72	-0,003	0,008	-0,3
Надання інших видів послуг	-0,1	13	5	-8	26	19	29	26	26	4	41	0,008	0,008	1,1

Не можна сказати, що результати функціонування суб'єктів господарювання за цими видами економічної діяльності не залежать від загального стану національної економіки. Але можна говорити про те, що вони в меншому ступені схильні до системного ризику.

Значення β -коефіцієнту, що є меншими за нуль властиві для діяльності суб'єктів господарювання у сферах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку. В практиці інвестиційного аналізу таке значення β -коефіцієнту вказує на безризиковість цінного паперу. В нашому випадку, ці сфери економічної діяльності є соціально значимими, тому майже не схильні до системного ризику, а їх функціонування безумовне за будь-якого прояву ризикових факторів в економіці.

Таким чином, в роботі була обґрунтована доцільність адаптування та застосування інструменту визначення рівня системного ризику в функціонуванні суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності країни, а саме: β -коефіцієнту. На основі його розрахункових значень можна надавати більш точний прогноз тенденцій розвитку суб'єктів господарювання окремих видів діяльності саме з урахуванням прояву ризикових факторів. Інструмент оцінки системних ризиків через β -коефіцієнт може бути використаний і при оцінюванні ризиків формування структури капіталу суб'єктів господарювання, що є метою подальших досліджень.

Література:

1. Підсумки засідання Ради з фінансової стабільності 12 квітня 2022 року «Системні ризики є високими, проте контрольованими. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/sistemni-riziki-ye-visokimi-prote-kontrolovanimi--pidsumki-zasi-dannya-radi-z-finansovoyi-stabilnosti>. (Дата звернення 09.12.2022 р.).
2. Коренюк П. І., Чекалова Н. Е. Управління конкурентоспроможністю будівельної галузі в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 88-97.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення 08.12.2022 р.).